

JURIDINIŲ ASMENŲ BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS PROBLEMATIKA

Romualdas Drakšas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės katedros docentas
socialinių mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (370 5) 236 61 67

Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės įtvirtinimas Lietuvos baudžiamajame kodekse laikytinas vienu iš esminių baudžiamosios teisės aspektų. Šiame straipsnyje nagrinėjama, ar pagrįstai ir tikslingai juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė įtraukta į Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus.

Establishment of the corporate criminal liability in the Lithuanian Penal Code is considered one of the essential aspects of the criminal law. The article covers analysis of the question if the incorporation of corporate criminal liability into criminal laws of Lithuania is reasonable and purposeful.

Įvadas

Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės įtvirtinimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse laikytinas vienu iš esminių baudžiamosios teisės aspektų. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė yra, ko gero, didžiausias iššūkis, kuris metamas klasikinės baudžiamosios teisės teorijai. Tai reiškia būtiną pasikeitimą pažiūrų į tokias pagrindines baudžiamosios teisės sąvokas, kaipantai: veika, kaltė ir bausmė. Todėl neatsitiktinai juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės nustatymas kelia daug abejonių ir diskusijų.

Dabar valstybes pagal jų požiūrį į juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę ir jos įteisinimo momentą galima skirstyti į tris grupes:

1. Valstybės, kuriose juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė buvo įteisinta ir pradėta taikyti seniai ir kuriose susiformavo mokslinė doktrina ir teismų praktika, grindžianti ar bandanti pagrįsti tokios atsakomybės būtinumą (JAV, Anglija, Kanada) [1, p. 139]
2. Valstybės, kuriose tokia nusikaltimo subjekto rūšis buvo įteisinta tik pastaraisiais metais ar praėjusį dešimtmetį (Prancūzija, Belgija, Danija, Norvegija). Šiose valstybėse tik keliami užduotis: pagrįsti baudžiamąjį įstatymo nuostatas conceptualiu, doktrininiu aiškinimu.
3. Valstybės, neįteisinusios juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės (Lenkija, Latvija, Rusija).

Lietuva neseniai papildė antrosios valstybių grupės gretas. Mūsų valstybėje juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės institutas pirmą kartą buvo kodifikuotas priėmus naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. Iki šiol, t. y. praėjus keleriems metams po naujojo Baudžiamojo kodekso įsigaliojimo, Lietuvoje beveik nėra išsamios baudžiamosios teisės doktrinos ir teismų praktikos, pagrindžiančios šio instituto būtinumą. Atsižvelgiant į tai kyla abejonių, ar juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės įteisinimas nėra tik aklas kai kurių valstybių praktikos kopijavimas neatsižvelgus į tai, kad Lietuvos sąlygomis šis institutas ne tik nėra naudingas, bet gali iš esmės apsunkinti teisingumo principo įgyvendinimą skiriant bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui. Taip pat neatmestina galimybė, kad šis institutas dėl savo nepraktiškumo nebus įgyvendinamas Lietuvos teismų ir bus tiesiog viena iš retai taikomų Baudžiamojo kodekso dalių. Šiame darbe siekiama atsakyti, ar pastarieji klausimai yra teisingi, bei pagrįsti ar paneigti juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės būtinumą Lietuvoje.

1. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės istorinė apžvalga

Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės kilmė nėra tiksliai nustatyta. Istoriskai šis institutas kildinamas iš bendrosios teisės sistemos valstybių. Kai kurie autoriai juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę kildina iš deodandų teisės [2, p. 26]. Deodandas yra negyvas objektas, sukeliantis mirtį. Senojoje teisėje deodandai buvo prilyginami nusikaltėliams ir naikinami. Toks elgesys atitiko teisės kilmę iš keršto. Pamažu tokios nuostatos tapo neveikiančios, tačiau senoji deodandų teisė rado naują pritaikymą. Štai jūroje įvykusios avarijos auka gali patirti daug sunkumų, mėgindama gauti

teisinį atlygį iš žalą sukėlusio laivo savininko, nes pastarasis gali būti labai toli. Analogiškai deodandų teisė, kodėl paties laivo nelaikyti piktadariu ir neleisti nukentėjusiam pateikti ieškinio laivui pirmame uoste, į kurį jis įplaukė po avarijos. Lygiai taip pat deodandų teisės evoliucija būtų galima laikyti siekį traukti baudžiamojon atsakomybėn juridinių asmenų.

Baudžiamąją atsakomybę įmonėms pradėta taikyti XIX a. viduryje bendrosios teisės valstybėse. Jau tada *common law* sistema turėjo sprendimus, kurie leido taikyti bausmę ne vien fiziniams asmenims. Tai vadinamoji *vicarious liability* (pakaitinė atsakomybė) konstrukcija, kuri leidžia taikyti baudžiamąją atsakomybę darbdaviui už jam pavaldžių darbuotojų nusikaltimus. Precedentinės sistemos šalyse nuo XIX a. paplitusi identifikacijos teorija, tapatinanti juridinio asmens vadovaujantį personalą su pačiu juridiniu asmeniu. Siekiant įvesti baudžiamąją atsakomybę Didžiojoje Britanijoje, JAV ir Kanadoje, pakako baudžiamajoje teisėje vartojamą asmens sąvoką traktuoti kaip apibrėžtį, taikomą ne vien fiziniams, bet juridiniams asmenims [20, p. 108].

XIX a. daugumoje Europos valstybių buvo laikomasi nuostatos, kad juridinis asmuo negali padaryti nusikalstamos veikos. Kontinentinės teisės sistemos valstybėse prigijo 1810 m. Prancūzijos baudžiamajame kodekse įtvirtinta nuostata, numatanti tik kaltojo fizinio asmens baudžiamąją atsakomybę. Tuo laikotarpiu vyravo klasikinės baudžiamosios teisės mokyklos išplėtotą psichologinę kaltės koncepcija, kuria remiantis juridinio asmens psichinis santykis su daroma veika negalėjo būti nustatytas, be to, buvo laikoma, kad juridiniai asmenys galėjo veikti tik neviršydami jiems suteiktų įgaliojimų ir nusikalstamos veikos padaryti negalėjo. Kontinentinės teisės šalyse juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė nebuvo taikoma ir dėl procesinių kliūčių: ji būtų

sunkiai suderinama su baudžiamojo proceso nuostatomis, pagrįstomis kaltės nustatymu [3, p. 13]. Socialinis juridinių asmenų veikų kriminalizavimo tikslingumas siejamas su XIX a. itin paspartėjusia infrastruktūros plėtra: plėtėsi geležinkelio transportas, griežtos socialinės reakcijos sulaukė net nesunkūs viešosios tvarkos pažeidimai, dėl kurių kildavo avarijų, nusinešdavusių žmonių aukų. Kontinentinėje Europoje juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė pradėta taikyti nuo XX amžiaus. Pavyzdžiui, Danijoje ši atsakomybė numatyta 1926 m., Belgijos kasacinis teismas pripažino, kad bendrovės gali padaryti nusikaltimus, dar 1946 m., tačiau įstatymiškai baudžiamoji atsakomybė galutinai įtvirtinta tik 1999 m., Olandijoje juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė nustatyta 1950 m. įstatymu dėl ekonominių nusikaltimų, o šios nuostatos 1976 m. įtrauktos į Olandijos baudžiamąjį kodeksą. Prancūzijoje juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė reglamentuota 1994 metais, priėmus naują Baudžiamąjį kodeksą. Nuo 1995 m. juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimai įtraukti į Suomijos baudžiamąjį kodeksą ir t. t. [3, p. 24]. Tarpautiniu lygmeniu plačiau diskutuoti apie juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę imta XX a. aštuntajame dešimtmetyje. Pirmuosiuose Europos Tarybos dokumentuose [5; 6; 7], kuriuose užsimenama apie juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę, rekomenduojama tik apsvastyti tokią taikymo galimybę. Pažymėtina, kad 1988 m. Europos Tarybos Ministrų komitetas priėmė rekomendaciją „Dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės nustatymo už nusikaltimus, padarytus realizuojant ūkinę veiklą“. Rekomendacijoje siūloma nacionalinėje teisėje už ekonominius teisės pažeidimus numatyti galimybę riboti, uždrausti juridiniams asmenims vykdyti tam tikrą veiklą ir t. t., tačiau vienareikšmiškai nenurodoma, kokiuose teisės aktuose šios priemonės turi būti įtvirtintos.

Nuo 1999 m. gegužės 1 d. įsigaliojus Amsterdamo sutarčiai (dėl Europos Sąjungos sutarties, Europos Bendrijos steigimo sutarčių ir kai kurių su jomis susijusių aktų pataisų), Europos Sąjungos šalys narės ėmė efektyviai bendradarbiauti baudžiamųjų reikalų srityje, ypač kovodamos su organizuotu nusikalstamumu, terorizmu, neteisėtu žmonių gabenimu, nusi-kaltimais vaikams, narkotikų ir ginklų kontra-banda, korupcija ir pan. [4, p. 95]. Atsižvelgiant į tai daugumoje pastaraisiais metais priimamų Europos Sąjungos dokumentų, susijusių su baudžiamąja teise, numatoma šalių narių pareiga taikyti atsakomybės priemones juridiniams asmenims [8; 9]. Tačiau iš esmės nė vienoje iš šių rekomendacijų šalys narės nėra įpareigojamos atsakomybės priemones įtraukti vien į nacionalinę baudžiamąją teisę. Būtina atsižvelgti, kad daugeliui šalių narių nebūtų galima to padaryti nepakeitus esminių nacionalinės teisės principų. Todėl rekomenduojamos sankcijos gali būti taikomos ir kitose teisės šakose, pavyzdžiui, – administracinėje, finansų ar civilinėje teisėje, jei tik jos pakankamai efektyvios, proporcingos ir įtikinamos¹.

2. Juridinis asmuo kaip nusikalstamos veikos subjektas

Juridinio asmens, kaip nusikaltimo subjekto, problema buvo nagrinėjama jau XX amžiaus pradžioje [11, p. 128–131]. Baudžiamosios teisės teorijoje ši problema sprendžiama atskleidžiant juridinio asmens, kaip teisės subjekto, esmę.

Juridinio asmens esmės klausimas – civilinės teisės nagrinėjimo dalykas. Iš civilistikos mokslui žinomų juridinio asmens esmės teori-

¹ Pabrėžtina, kad Europos Sąjungos Komisija, vertindama Europos Sąjungos šalių narių sankcijas, taikomas juridiniams asmenims, atsižvelgia į faktinį jų efektyvumą, bet ne į tai, kokiame teisės akte jos numatomos [10].

jų baudžiamosios teisės mokslui yra svarbios dvi. Tai fikcijos teorija ir realybės (organinė) teorija [12, p. 204].

Remiantis fikcijos teorijos nuostatomis, vienintelis teisės subjektas yra fizinis asmuo. Juridinis asmuo yra ne kas kita, kaip dirbtinai sudarytas teisės subjektas. Tai yra tam tikra teisinė fikcija. Juridinis asmuo pats yra neveiksnius, veiksnūs yra tik susidedantys iš fizinių asmenų juridinio asmens valdymo organai [13, p. 282–284]. Vadovaujantis fikcijos teorija, juridinio asmens patraukimas baudžiamajon atsakomybėn negalimas, nes ši teorija nepripažįsta juridinio asmens kaip teisės subjekto. Pritarus fikcijos teorijai, reikėtų pripažinti, kad juridinis asmuo negali būti ne tik baudžiamųjų teisinių santykių, bet ir civilinių teisinių santykių subjektu. Toks teiginys sudaro prielaidas išvadai, kad pats juridinis asmuo negali atsakyti pagal savo sutartinius civilinės teisės reguliuojamus išpareigojimus, o už jį atsako tik fiziniai asmenys, sudarantys valdymo organus. Tačiau tai ne tik neatitinka susiklosčiusių ir paplitusių civilinės teisės reguliuojamų santykių, bet ir keltų abejonių paties juridinio asmens reikalingumu.

Vadovaujantis realybės teorija, juridinis asmuo yra realiai egzistuojantis teisės subjektas. Jis savo veikloje vadovaujasi bendra valia, kuri gali nesutapti su į susivienijimą susijungusių fizinių asmenų valia bei galimybe veikti tik savo vardu, tai yra turėti ir įgyti subjektingas teises ir pareigas. Taigi juridinis asmuo yra veiksnus, o jo valdymo organai įgyvendina šį juridinio asmens veiksnumą. [13, p. 615–624].

Šia teorija pripažįstama, kad juridinis asmuo gali veikti arba susilaikyti nuo reikalaujamo, privalomo veikimo. Pabrėžtina, kad nuspręsti, ar juridinis asmuo objektyviai galėjo pasirinkti kitokį elgesio variantą, galima tik vertinant iš vidutinių gebėjimų, proto ir rūpestingo fizinio asmens pozicijų. Todėl šis sprendimas paliekamas subjektyviam teisėjo verti-

nimui ir yra dar vienas teisinės sąmonės pasireiškimas Lietuvos baudžiamajame teiseje².

Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės šalininkai, pripažindami juridinį asmenį teisinių santykių subjektu, išskiria šiuos juridinio asmens, kaip teisinių santykių subjekto, požymius:

- juridinis asmuo turi būti inkorporuotas, įsteigtas teisės aktų nustatyta tvarka ir gali dalyvauti palaikant teisinius santykius kaip teisės subjektas;
- yra sudaryti kolegialūs arba (ir) vienasmeniai juridinio asmens valdymo organai arba paskirti asmenys, galintys veikti juridinio asmens vardu ir jo interesais [1, p. 141].

Pritariant realybės teorijos teiginiams, pripažintina, kad esant šiems požymiams juridinis asmuo gali būti laikomas teisinių santykių subjektu. Tačiau realybės teorija vadovaujantis bandoma pagrįsti, kad juridinis asmuo gali būti ir nusikalstamos veikos subjektu.

Nusikalstamos veikos subjektas – tai asmuo, kuris kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir gali būti teisinių santykių subjektu. Šiuo atveju, išsprendus juridinio asmens gebėjimo būti teisinių santykių subjektu klausimą, lieka atsakyti, ar juridinis asmuo gali būti kaltas padaręs nusikalstamą veiką.

Realybės teorijos teiginiai suteikia teorinį kriminalinių bausmių taikymo juridiniam asmeniui pagrindimą, kadangi teikia galimybę

² Būtent todėl juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė labiau paplitusi anglosaksų teisinės sistemos šalyse (JAV, Anglijoje). Šiose šalyse gerokai didesnę reikšmę turi teisinė sąmonė. Kontinentinės sistemos šalyse, kur baudžiamoji teisė labiau formalizuota ir teisei sąmonei skirtas mažesnis vaidmuo, juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė negalėjo įsigalėti vien dėl to, kad jos negalima formalizuoti taip, kaip fizinio asmens atsakomybės, ir tenka visus neaiškumus, kurių šiuo atveju neišvengiamai atsiranda, palikti spręsti teisėjui vadovaujantis jo subjektyvia nuomone, o ne vien įstatymo reikalavimais.

kalbėti apie poveikį „kaltininko“ valiai [14, p. 132]. Vis tik šiuo atveju lieka neaišku, kaip nustatyti juridinio asmens kaltumą. Kaltė laikytina kiekvieno teisės pažeidimo būtinuoju požymiu³. Atrodytų, kad kaltės, kaip psichologinio santykio, buvimas nėra būdingas juridiniam asmeniui. Vokietijoje, pavyzdžiui, iki šiol baudos juridiniams asmenims taikomos tik už viešosios tvarkos pažeidimus, jų skyrimas nesiejamas su asmens kalte ir jomis siekiama prevencinių tikslų. Tačiau teisės literatūroje kritikuojamas psichologinės kaltės sampratos taikymas juridiniams asmenims ir siūlomi kiti juridinio asmens kaltės nustatymo būdai:

Juridinio asmens kaltės problema negali būti išspręsta vadovaujantis psichologinės kaltės samprata. Mes galime nustatyti juridinio asmens valią, tačiau niekada nenustatysime juridinio asmens psichinio santykio su fizinio asmens, įgyvendinusio juridinio asmens funkcijas, padaryta nusikalstama veika. Tai reiškia, kad tokiais atvejais juridinio asmens kaltė įgauna vertinamuosius kriterijus ir turi būti išreikšta objektyviai [...] Juridinio asmens kaltė gali būti tik normatyvinė“ [19, p. 104].

Juridinio asmens kaltė nustatoma nurodant jam pareigą atidžiai ir rūpestingai kontroliuoti savo darbuotojus [15, p. 141]. Toks kaltės pagrindimas remiasi normatyvinės, objektyvios kaltės teorija, kaip priekaišto juridiniam asmeniui, kuris elgiasi neteisėtai, pažeisdamas teisės normų ginamas vertybes, pareiškimas. Kitaip tariant, juridinio asmens kaltės padarius

³ Bendrosios teisės sistemos valstybėse juridiniai asmenys taip pat atsako už griežtos atsakomybės ir absoliučios atsakomybės nusikaltimus. Jei nusikalstama veika priskiriama griežtos atsakomybės nusikaltimams, kaltumo elemento kaltinančiai šaliai įrodinėti nereikia, tačiau atsakomybė netaikoma, jei kaltinamasis įrodo, jog ėmėsi visų būtinų priemonių, kad neatsirastų žalingi padariniai. Jei nusikaltimas priskiriamas absoliučios atsakomybės nusikaltimams, asmuo traukiamas atsakomybėn vien nustatčius objektyviuosius nusikaltimo požymius.

nusikalstamą veiką pripažinimas yra objektyvaus pakaltinamumo įtvirtinimas. Tačiau tokiu atveju konstatuotinas labai dirbtinis juridinio asmens kaltės nustatymas atsižvelgiant tik į iš nusikalstamos veikos gautą naudą. Pripažįstant tokį kaltės nustatymo būdą, tektų analogiškai nustatyti ir fizinio asmens kalte. To reikėtų pagal lygybės įstatymui principą. Todėl tais atvejais, kai vienas asmuo neprašytas antrojo, jam apie tai nepranešęs, pastarajam nežinant daro nusikalstamą veiką jo naudai vadovaudamasis tik draugiškumu ar panašiais motyvais, – kalto turės būti laikomas ir antrasis asmuo, kuris ne tik nedalyvauja darant nusikalstamą veiką, bet ir nežino apie ją, tačiau gauna iš tokios veikos naudą. Būtent siekiant išvengti tokių situacijų kaltė buvo apibrėžiama kaip asmens, darančio nusikalstamą veiką, psichinis santykis su jo daroma veika ir jos padariniais. Pripažinus minėtą juridinio asmens kaltės nustatymo būdą, reikėtų keisti ir kaltės apibrėžimą ir ją būtų galima apibūdinti kaip asmens psichinę būseną, priklausančią nuo nusikalstamos veikos, neatsižvelgiant į tai ar joje asmuo dalyvavo, suteikiamos naudos. Paminėtina, kad juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės šalininkai pabrėžia tai, kad baudžiamojoje teisėje būtina keisti tradicinę kaltės sąvoką, siūlo atmesti kaltės dorovės bei etikos elementus ir ypač akcentuoti teisinių vertybių apsaugą, kai joms kelia pavojų nusikalstama kolektyvinių subjektų veika. Tuo siekiama suobjektinti baudžiamąją atsakomybę, kai apkaltai tereikia įrodyti, kad kaltininkas susijęs su nusikalstama veika tiek, kiek to reikalaujama pagal įstatymą [20, p. 106].

Tačiau net įrodžius, kad juridinis asmuo gauna naudą iš fizinio asmens veikos, išliktų galimybė, kad fizinis asmuo, tegu ir būdamas vienu iš juridinio asmens valdymo organų, veikė savo atsakomybe nežinant kitiems valdymo organams. Pagal juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės šalininkų argumentus, toks juri-

dinis asmuo būtų preziumuojamas esąs kaltas padaręs nusikalstamą veiką. Esant šiai situacijai civilinėje teisėje, juridinio asmens kaltė nebūtų preziumuojama, kadangi visada liktų galimybė įrodyti teisme, kad toks asmuo veikė nepaisant tikros juridinio asmens valios. Todėl toks objektyvaus pakaltinimo nustatymas neatitiktų nei teisingumo principo, nei protingumo kriterijų.

[vertinus šiuos argumentus, darytina išvada, kad juridinis asmuo, būdamas teisinių santykių subjektu, negali būti nusikalstamos veikos subjektu.

3. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės pagrįstumas

Dabar kontinentinės teisės tradicijos valstybių mokslininkai, nors sutinka su principine nuostata, kad turi būti taikomos tam tikros atsakomybės priemonės juridinių asmenų atžvilgiu, daugiau dėmesio skiria teoriniam baudžiamosios atsakomybės taikymo pagrindimui bei skirtingų atsakomybės priemonių tarpšakiniam suderinamumui [4, p. 96]. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės įtvirtinimas skirtingose jurisdikcijose buvo nulemtas keleto veiksnių, iš kurių išskirtini šie:

Nepakankamos civilinės teisinės priemonės. Teisės doktrinoje beveik sutartinai pripažįstama, kad civilinės atsakomybės paskirtis – kompensuoti nukentėjusiajam patirtus nuostolius ir sumokėti netesybas; ji paprastai atsiranda pažeidus privatų interesą; o taikant baudžiamąją atsakomybę siekiama nubausti teisės pažeidėją, užtikrinti teisės pažeidimų prevenciją, daryti teigiamą poveikį kaltininkui. Vykstant pasauliniams globalizacijos procesams ir susiliejant didžiausioms komercinėms bendrovėms vien civilinio teisinio nuostolių atlyginimo reguliavimo nebeužtenka, ypač kai siekiama apginti vartotojų interesus, neleisti monopolizuo-

ti šalies rinkų, apsaugoti aplinką nuo taršos ir pan. Todėl už kai kuriuos teisės pažeidimus būtina taikyti griežtesnes priemones – baudas, juridinio asmens veiklos apribojimą arba likvidavimą. Tačiau sankcijos juridiniams asmenims gali būti numatomos kitose teisės šakose, pavyzdžiui, administracinėje teisėje. Tarptautinė bendruomenė nereikalauja privalomai numatyti juridinių asmenų atsakomybės priemonių baudžiamojoje teisėje. Ekonominės teisės teoretikų (R. Posner, S. Shavel, D. Kahan) nuomone, nesvarbu, remiantis kurios teisės šakos normomis kils neigiamų padarinių juridiniam asmeniui. Rengiant 1996 m. Rusijos BK vienas iš esminių argumentų prieš juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės nustatymą buvo tas, kad baudžiamoji atsakomybė juridiniams asmenims tose kontinentinės teisės sistemos valstybėse, kuriose ji buvo nustatyta neseniai (pvz., Prancūzijoje), beveik netaikoma, be to, gana veiksmingai juridiniams asmenims galima taikyti ne bausmes, o ekonomines sankcijas arba kitas finansines priemones. Prancūzijos mokslininkų teigimu, kaltinamuosiuose nuosprendžiuose juridinių asmenų atžvilgiu trūksta argumentacijos, be to, galima suabejoti, ar nustatomi tikrieji kaltininkai [16, p. 290–294; 17, p. 52]. Pažymėtina, kad galiojančiame Lietuvos Respublikos BK numatoma atsakomybė už gamtos įstatymų pažeidimus (BK 245 str.), vandens, žemės ir oro teršimą (BK 245¹ str.), jūros teršimą medžiagomis, kenksmingomis žmonių sveikatai ar jūros gyvūnijai, ar kitokiomis atliekomis ar medžiagomis (245³ str.) ir kitus aplinkosauginius nusikaltimus, tačiau šios BK normos beveik netaikomos. Panašios pagal turinį normos nebuvo taikomos ir Sovietų Sąjungos praktikoje [17, p. 51–52]. Dabar galioja Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas, kurio paskirtis yra ekonominėmis priemonėmis skatinti teršėjus mažinti aplinkos taršą, neviršyti teršalų išmetimo į aplinką normatyvų. Įstatymas

įtvirtina „teršėjas moka“ principą, pagal kurį mokestis už aplinkos taršą apskaičiuojamas proporcingai išmetamų teršalų kiekiui ir kenksmingumui. Jei į aplinką išmetamų teršalų kiekis viršija nustatytus normatyvus, gali būti taikomos baudos. Ekonominės sankcijos taikomos ir remiantis Mokesčių administravimo ar Alkoholio kontrolės bei kitais įstatymais, o už padarytus pažeidimus ūkio subjekto darbuotojai arba savininkai gali būti traukiami administracinėn arba baudžiamojon atsakomybėn atskirai. Visa tai rodo, kad juridiniams asmenims gali būti sėkmingai taikomos ne baudžiamosios, o ekonominės ir finansinės teisinės priemonės. Būtina atsižvelgti, kad civilinė teisė leidžia lanksčiau nustatyti padarytus nuostolius, įskaitant ir negautą naudą. Be to, nukentėjusiam asmeniui paliekama daug iniciatyvos ginti savo interesus, civiliniame procese galioja kaltės prezumpcija ir pan. Yra nuomonių, kad civilinė atsakomybė taip pat gali bauginti bendrovę ir neigiamai veikti jos reputaciją [18]. O pernelyg didelis bauginimas (angl. *overdeterrence*), kai paskirta nuobauda nėra adekvati socialinei žalai, nėra efektyvus, nes didina bendrovių gaminamos produkcijos arba teikiamų paslaugų socialinius kaštus [4, p. 98].

Pagrindinis argumentas prieš juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę tas, kad juridiniai asmenys yra pakankamai efektyviai drausminami finansinėmis ar ekonominėmis sankcijomis, kurias taiko ar galutinį sprendimą dėl kurių priima teismai administracinio proceso tvarka. Tuo tarpu nustatytos Baudžiamosio kodekso normos nėra veiksmingos ir beveik netaikomos ne tik Lietuvoje, bet ir valstybėse, kuriose jau seniau atsirado juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (Prancūzija).

Organizacinė struktūra. Juridinių asmenų organizacinė struktūra, teisės pažeidimus toleruojanti aplinka (pvz., bendrovėje toleruojamas neteisėtos programinės įrangos instaliavimas bendrovės darbuotojų kompiuteriuose)

paprastai palengvina nusikalstamą veiką. Be to, kai ekonominius nusikaltimus padaro fizinis asmuo, veikdamas juridinio asmens naudai, juridinis asmuo paprastai nebūna suinteresuotas traukti fizinio asmens atsakomybėn, todėl atsiranda didesnė tikimybė, kad fizinio asmens veika nebus išaiškinta (pvz., cukrų pakuojanti bendrovė pakuoja ir teisėtai, ir kontrabanda įsigytą cukrų, dėl to beveik neįmanoma nustatyti, kuris cukrus yra iš tikrųjų pakuojamas; arba maisto prekybos tinklai reklaminiuose lankstinukuose nurodo, kad už kai kurias prekes bus taikomos nuolaidos, tačiau iš tiesų už vienas tokios pat rūšies prekes nuolaidos taikomos, už kitas netaikomos, vartotojas dažniausiai to nepastebi, o nustatyti kaltą asmenį ir juo labiau įrodyti tyčią tokiomis atvejais faktiškai neįmanoma ir t. t.). Pagaliau juridinio asmens padaryta žala dėl jo veiklos masto paprastai būna didesnė nei padaryta fizinio asmens (pvz., vengiant mokesčių, parduodant nekokybišką produkciją, darant konkurencijos teisės pažeidimus ir pan.). Tačiau šie argumentai taip ir nepagrindžia, kodėl tokiems juridiniams asmenims turi būti taikoma būtent baudžiamoji atsakomybė. Negi juridinio asmens organizacinė struktūra gali lemti jo atsakomybės rūšį. Pabrėžtina, kad egzistuoja daug juridinių asmenų, kurių organizacinė struktūra yra labai paprasta. Pavyzdžiui, uždaroji akcinė bendrovė, kurioje nesudaroma nei valdyba, nei stebėtojų taryba, ir organizacinė struktūra apsiriboja administracijos vadovu. Vadovaujantis juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės šalininkų logika, tokiai bendrovei galėtų būti netaikoma baudžiamoji atsakomybė, o stambiems sudėtingos organizacinės struktūros prekybos tinklams ji privalėtų būti taikoma.

Argumentų, paneigiančių juridinio asmens atsakomybės būtinumą, yra daugiau nei argumentų, pagrindžiančių tai. Galima paminėti kelis svarbiausius iš jų:

1. Pažeidžiamas *non bis in idem* principas. Pagal šią principą reikalaujama, kad asmenys nebūtų du kartus traukiami atsakomybėn už tuos pačius teisės pažeidimus. Jis numatytas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte. Europos žmogaus teisių teismas *Gradinger* byloje pareiškė, kad *non bis in idem* principas taikomas net ir tais atvejais, kai teisės aktai, numatantys atsakomybę už pažeidimą, yra skirtingi savo prigimtimi ir tikslais, bet faktinis atsakomybės taikymo pagrindas – tas pats kaltininko elgesys – leidžia konstatuoti esant pažeidimą [21]. Šiuo požiūriu teorinėje literatūroje keliama problema, kad juridinio asmens ir vėliau atsakingo fizinio asmens baudimas pažeidžia šį principą. Būtina atsižvelgti, kad veika padaryta tik vieno asmens – fizinio, nors ir iš dalies kito asmens naudai. Bendra baudžiamoji atsakomybė už vieno asmens (vykdytojo) veiką iki šiol Lietuvos baudžiamojoje teisėje buvo galima tik esant bendrininkavimui. Vadinasi, traukiant baudžiamojon atsakomybėn ir fizinį, ir juridinį asmenį už tą pačią veiką, reikėtų konstatuoti, kad fizinis asmuo šiuo atveju yra vykdytojas, o juridinis asmuo – jo bendrininkas⁴. Tačiau čia darosi neįmanoma atsakyti, koks bendrininkas (kokios rūšies) bus juridinis asmuo. Taip pat iškyla iki šiol juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės šalininkų neatsakytos abejonės dėl pačios bendrininkavimo instituto galimybės esant juridiniam asmeniui. Pabrėžtina, kad pripažinus juridinio asmens kaip bendrininko buvimą, tampa nepaaiškinamas įstatymų leidėjo draudimas traukti baudžiamojon atsakomybėn

tik juridinį asmenį, nesant fizinio asmens, kuris padarė nusikalstamą veiką. Nėra įprasta, kad nusikalstimo subjektas gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn tik esant bendrininkavimui ir kaip bendrininkas, o tais atvejais, kai yra visi nusikalstamos veikos požymiai, bet bendrininkavimo nėra ar jo nustatyti negalima, – nusikalstamos veikos subjektas negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Kita vertus, pripažinus, kad juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės atvejais negalima konstatuoti bendrininkavimo, nepaisant to, kad veiką padarė fizinis asmuo, o preziumuojama ir juridinio asmens kaltė, išskils sunkiai atsakomas klausimas – kaip už tą pačią veiką, kurią padarė vienas asmuo, bet dėl kurios kaltas ir kitas, atsakys abu asmenys, jei jie nėra bendrininkai. Abiejų asmenų valia nukreipta į nusikalstamos veikos padarymą, abiem atvejais konstatuojama kaltė dėl šios nusikalstamos veikos, vienas asmuo žino apie kito valią padaryti nusikalstamą ir daro tai kito naudai, bet jie nebus bendrininkai. Labai abejotina, ar būtų įmanoma tokia situacija ir ar kiltų diskusijų šia tema, jei abu šie asmenys būtų fiziniai. Nepaaiškinama, kodėl ji tampa įmanoma, kai vienas iš asmenų yra juridinis asmuo.

Juridinių asmenų šalininkai bando paneigti *non bis in idem* principo pažeidimą, darydami nuorodas į kitas teisės šakas.

Dažnai nurodoma, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas kvestionavo Mokesčių administravimo įstatymo 50 straipsnio trečios dalies normos atitiktį Konstitucijoje įtvirtintam teisingumo principui ir Konstitucijos 29 straipsnio pirmojoje dalyje įtvirtintam asmenų lygybės principui tiek, kiek tai nustatyta atsakomybės individualioms įmonėms bei jų darbuotojams ar savininkams. Pareiškėjo vienoje byloje teigimu, nustatyta atsakomybė taikoma tam pačiam nuosavybės teisės subjektui – individualios įmonės savininkui, nes savinin-

⁴ Pagal BK 20 straipsnio 4 dalį fizinis asmuo galėjo padaryti, organizuoti, kurstyti ar padėti padaryti nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai. Tačiau fizinis asmuo gali būti vykdytojas, organizatorius, kurstytojas, padėjėjas, darant tokią nusikalstamą veiką.

kas pagal prievoles atsako visu turtu. Konstitucinis Teismas kolizijos su Konstitucija neįžvelgė ir konstatavo, kad: „Ūkio subjekto, neturinio juridinio asmens teisių, savininkas gali būti pats atsakingas už teisingą mokesčio apskaičiavimą ir sumokėjimą, [...] bet gali būti atsakingas ir kitas darbuotojas [...]. Nustatant atsakomybę už mokesčių įstatymų pažeidimus atsiranda skirtingi teisiniai santykiai, be to, skirtingi yra ir minėtų teisės pažeidimų (kartu ir atsakomybės) subjektai“ [22].

Tačiau šie argumentai nelceistinau sutapatina atskiras teisės šakas. Baudžiamoji teisė turi specifinį reguliavimo objektą bei specifinius institutus, todėl visiškai ją sutapatinti su mokesčine teise nėra teisinga. Konstitucinis Teismas nenagrinėjo juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę įteisinančių nuostatų atitikties Konstitucijai, ir pabrėžtina, kad tik dėl to, kad nėra nė vieno pradėto tyrimo ar iškeltos bylos, kurioje būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn juridinis asmuo.

2. Pažeidžiamas individualios atsakomybės principas. Pagal individualios atsakomybės principą reikia, kad tik kaltas dėl nusikaltimo asmuo būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Todėl neigiami teisiniai padariniai turi atsirasti tik kalto dėl nusikaltimo asmens atžvilgiu. Tačiau traukiant baudžiamojon atsakomybėn bendrovę iš tikrųjų nukenčia bendrovės akcininkai (pajininkai, dalininkai), nes dėl skiriamų sankcijų faktiškai sumažėja jų akcijų (pajų, dalių) vertė, o juridinį asmenį likvidavus, jie praranda savo turėtą turtą (akcijas). Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės šalininkai teigia, kad asmenys, turintys teises į juridinį asmenį, nukenčia ir pritaikius bet kurios kitos rūšies teisinę atsakomybę juridinio asmens atžvilgiu. Šioje argumentacijoje nepakankamai atsižvelgiama į teisinės sankcijas, kurios paskiriamos juridiniam asmeniui baudžiamojoje teisėje ar kitose teisės šakose. Lietuvos Respublikos baudžiamojos kodekso

43 straipsnyje nustatyta, kad juridiniam asmeniui už padarytą nusikalstamą veiką gali būti skiriamos šios bausmės: bauda; juridinio asmens veiklos apribojimas; juridinio asmens likvidavimas. Pritaikius griežčiausią iš numatytų bausmių – juridinio asmens likvidavimą, visų prima pažeidžiami juridinio asmens akcininkų (pajininkų, dalininkų) interesai. Šie asmenys praranda savo turėtą turtą ir už tai negauna jokios kompensacijos. Atsižvelgiant į užsienio šalių (pirmiausia JAV) praktiką, darytina išvada, kad akcininkai (pajininkai, dalininkai) dažniausiai nežino apie planuojamą ar daromą nusikalstamą veiką. Taip akcininkai (pajininkai, dalininkai) praranda savo turėtą turtą patys būdami visiškai nesusię su padaryta nusikalstama veika. Tokia padėtis prieštarautų Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 straipsniui, kuris skelbia, kad nuosavybė yra neliečiama. Taip pat galima įžvelgti, kad tokia situacija prieštarautų Lietuvos Respublikos baudžiamojos kodekso 2 straipsniui, kuriame teigiama, kad asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jei jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir jeigu veikos padarymo metu iš jo buvo galima reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio. Nors juridinio asmens akcininkai (pajininkai, dalininkai) netraukiami baudžiamojon atsakomybėn, tačiau neigiamų padarinių jiems atsiranda būtent taikant baudžiamojos įstatymo nuostatas, nors jie ir nėra kalti, kad padaryta nusikalstama veika.

3. Kolektyviniai subjektai yra nepajėgūs suvokti ir atlikti bausmę. Šį argumentą labai gerai pristatė prof. A. Kaufmanas, pabrėžęs, kad tik žmogus gali suprasti, jog padaręs nusikaltimą pelnė bausmę ir turi ją priimti kaip deramą atgailą [20, p. 107]. Taigi bausti juridinį asmenį nėra jokios prasmės. Tai, minėta, tik atgyvenusios deodandų (negyvų objektų baudimas) teisės evoliucija. Prasmę ši bausmė įgauna tik kai ji perkeliama fiziniams asmenims, galintiems ją įvertinti. Tačiau, minėta, tokiu at-

veju iškyla sunkiai išsprendžiama problema, kad juridiniams asmenims skiriamų bausmių nulemti sunkumai perkeliama fiziniams asmenims, neturintiems nieko bendro su juridinio asmens padarytu nusikaltimu.

Taigi išdėstyti argumentai paneigia juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės galiybę ir į juos kol kas tokios atsakomybės šalininkai neranda tinkamų atsakymų.

Vertinant juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę, reikėtų atskirti šio instituto praktinę naudingumą ir teorinį pagrįstumą. Jeigu juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės šalininkai įrodytų šio instituto praktinę naudą, vien esami teoriniai prieštaravimai nebūtų tokie svarbūs. Praktinę naudą galima įrodyti ištyrus juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymą Lietuvos teismų praktikoje bei tos pačios teisinės sistemos šalių teismų praktikoje. Tokiomis šalimis gali būti Olandija (juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė taikoma nuo 1950 metų) ir Prancūzija (juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė nuo 1994 metų).

Tiriant juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymą Lietuvoje buvo peržiūrėtos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, Vilniaus apygardos teismo, Kauno apygardos teismo, Klaipėdos apygardos teismo nagrinėtos bei Lietuvos generalinėje prokuratūroje, Vilniaus apygardos prokuratūroje, Kauno apygardos prokuratūroje tirtos bylos nuo 2003 metų gegužės 1 dienos iki 2004 metų gegužės 1 dienos. Taip pat buvo konsultuojamasi su Lietuvos teisingumo ministerijos ir Teisės instituto specialistais. Tyrimas parodė, kad per šiuos metus Lietuvoje teismuose nenagrinėta nė viena baudžiamoji byla, kurioje baudžiamojon atsakomybėn būtų traukiamas juridinis asmuo.

Vertinant juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymą Prancūzijoje, remiamasi Rusijos mokslininkų atliktais tyrimais prieš priimant

naująjį Rusijos BK bei autoriui prieinama Prancūzijoje nagrinėtų bylų medžiaga. Tyrimas parodė, kad per tiriamą laikotarpį (nuo 1994 metų) buvo nagrinėtos tik dvi baudžiamosios bylos, kuriose baudžiamojon atsakomybėn būtų traukiamas juridinis asmuo [28; 29; 30].

Vertinant juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymą Olandijoje buvo remiamasi leidiniu *Hoge Raad*, kuriame publikuojamos nagrinėtos šioje šalyje bylos. Paminėtinos *Ijzerdraad* [24, p. 107], *Kabeljauw* [25, p. 80], *Papa Blanca* [26, p. 586], *Hospital* [27, p. 80] bylos. Tyrimas parodė, kad šioje šalyje, kurioje plačiausiai iš kontinentinės teisės sistemos šalių taikoma juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė nagrinėjama viena ir retais atvejais dvi tokios baudžiamosios bylos per penkerius metus. Nuo 1998 metų tokių bylų nebuvo nagrinėta ar duomenų apie jas nėra.

Taigi tyrimas rodo, kad net tose kontinentinės teisės sistemos šalyse, kuriose plačiausiai taikoma juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė, tokios bylos nagrinėjamos išimtinai retai. Šią padėtį geriausiai paaiškina Prancūzijos mokslininkai. J. Pradel teigimu, kaltinamuosiuose nuosprendžiuose juridinių asmenų atžvilgiu trūksta argumentacijos, be to, galima suabejoti, ar nustatomi tikrieji kaltininkai, todėl kyla didžiulių procesinių sunkumų baudžiamojamajam proceso metu, teismai, nagrinėdami tokias bylas, kartais priversti ignoruoti iki tol vyravusius ir pagrindinius laikytus baudžiamosios teisės principus [16, p. 290–294; 17, p. 52]. Taigi, įvertinus faktinę padėtį, susijusią su juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę, darytina išvada, kad kontinentinės teisės sistemos šalyse ši atsakomybės rūšis praktiškai sunkiai pritaikoma ir kelia daug klausimų ir neaiškumų net tose šalyse, kuriose ji numatyta seniausiai.

Atsižvelgus į didžiulius teorinius prieštaravimus ir praktinės naudos trūkumą, galima išvada, kad Lietuvoje juridinių asmenų bau-

džiamąją atsakomybę nustatantis institutas yra neveikiantis ir nereikalingas bei galimas tik tuo atveju, kai Lietuva taps ne kontinentinės, bet bendrosios teisės sistemos šalis – suteiks absoliučią laisvę teismams, atsisakys formalizavimo baudžiamuosiuose įstatymuose, kalto asmens atsakomybės principo ir įves objektyvų pakaltinimą ir t. t., kai iš esmės keis baudžiamuosius, baudžiamojo proceso įstatymus ir Konstituciją (31 str.). Kol to nebus padaryta, juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės institutas liks tik neveikiančia ir nepritaikoma praktiškai, tik Baudžiamajame kodekse numatyta norma, dėl kurios kils daug teorinių ginčų, neturinčių jokios praktinės naudos.

Išvados

Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės kilmė nėra tiksliai nustatyta. Istoriskai šis institutas kildinamas iš bendrosios teisės sistemos valstybių. Kai kurie autoriai juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę kildina iš deodandų teisės.

Daugumoje pastaraisiais metais priimamų Europos Sąjungos dokumentų, susijusių su

baudžiamąja teise, numatoma šalių narių pareiga taikyti atsakomybės priemones juridiniams asmenims. Tačiau iš esmės nė vienoje iš šių rekomendacijų šalis narės nėra įpareigojamos atsakomybės priemones įtraukti vien į nacionalinę baudžiamąją teisę. Būtina atsižvelgti, kad daugeliui šalių narių nebūtų galima to padaryti nepakeitus esminių nacionalinės teisės principų. Todėl rekomenduojamos sankcijos gali būti taikomos ir kitose teisės šakose, pavyzdžiui, administracinėje, finansų ar civilinėje teisėje, jei tik jos pakankamai efektyvios, proporcingos ir įtikinamos.

Iš dalies pritariant realybės teorijos teiginiams, pripažintina, kad juridinis asmuo gali būti laikomas teisinių santykių subjektu, tačiau negali būti nusikalstamos veikos subjektu, nes pagal egzistuojančią kaltės sampratą negali būti pripažįstamas kaltu padaręs nusikalstamą veiką.

Įvertinus faktinę padėtį, susijusią su juridinių asmenų baudžiamąja atsakomybe, darytina išvada, kad kontinentinės teisės sistemos šalyse ši atsakomybės rūšis sunkiai praktiškai pritaikoma ir kelia daug klausimų ir neaiškumų net tose šalyse, kuriose ji numatyta seniausiai.

LITERATŪRA

1. Soloveičikas D. Šiuolaikinės juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės realizavimo doktrinos // Teisė. 2003, Nr. 46.

2. Richard A. Posner. Jurisprudencijos problemos. Vilnius, 2004.

3. Coffee C. J. Corporate Criminal Liability: An Introduction and Comparative Survey. Criminal Responsibility of Legal and Collective Entities. Freiburg im Breisgau, 1999.

4. Šulija V., Šulija G. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje // Jurisprudencija. 2003, t. 41(33).

5. Council of Europe Recommendation (77) 28 on the Contribution of Criminal Law to the Protection of Environment. <http://www.coe.fr>

6. Council of Europe Recommendation (81) 12 on Economic Crimes. <http://www.coe.fr>

7. Council of Europe Recommendation (82) 15 on the Role of Criminal Law in Consumer Protection. <http://www.coe.fr>

8. Commission of the European Communities proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Criminal – law protection of the Community's financial interests. Brussels, 2001.

9. Council Framework Decision of 28 May 2001 Combating fraud and counterfeiting of non – cash means of payment // Official Journal of the European Communities. 2001.

10. Commission of the European Communities Report from the Commission based on Article 11 of the Council's decision of 29 May 2000 on increasing protection by criminal penalties and other sanctions against counterfeiting in connection with introduction of the Euro. Brussels, 2001.

11. Познышев С. Основные начала науки уголовного права. Москва, 1912.
12. H. H. Jescheck. Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil. 4 Auflage. Berlin, 1988.
13. Fridrich Carl Savigny. Systems des heutigen Romischen Rechts. Berlin, 1840.
14. Otto von Gierke. Die Genossenschaftstheorie und die deutschen Rechtsprechung. Berlin, 1887.
15. Edvardas Sinkevičius. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą ir jos sąlygos // Teisė. 2003, Nr. 48.
16. Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius, 2001.
17. Келина С. Г. Ответственность юридических лиц в проекте нового уголовного кодекса Российской Федерации. Уголовное право. Новые идеи. Москва, 1994.
18. Khanna V. S. Corporate Criminal Liability: What Purpose Does it Serve? 109 Harvard Law Review 1477. 1996.
19. Sinkevičius E. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos // Teisė. 2000, Nr. 36.
20. Martiszek T. Odpowiedzialność karna osób prawnych // Teisė. 2001, Nr. 41.
21. Gradinger case. Judgement of 23 October 1995. Series A. No. 80.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ 2000 m. gruodžio 6 d // Valstybės žinios. 2000. Nr. 3318–105.
24. Hoge Raad, March 15, 1955, N.J. 1955, 107
25. Hoge Raad, July 1, 1981, N.J. 1982, 80.
26. Hoge Raad, June 16, 1980, N.J. 1981, 586.
27. Hoge Raad, June 27, 1987, N.J. 1988, 80.
28. www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/frenchlaw
29. French Legal News www.ucl.ac.uk/laws/global_law/legal-news/french/index.shtml
30. www.willanpublishing.co.uk/french.html

PROBLEMS OF CORPORATE CRIMINAL LIABILITY

Romualdas Drakšas

Summary

Establishment of the corporate criminal liability in the Lithuanian Penal Code is considered one of the essential aspects of the criminal law. The corporate criminal liability is perhaps the greatest challenge to the classical theory of the criminal law. It suggests a necessary change of approaches to such basic concepts of the criminal law as the activity, fault, and penalty. Consequently, determination of the corporate criminal liability raises a lot of doubts and discussions.

The origins of the corporate criminal liability are not determined precisely. Historically, this institute is originated in the common law states. Some authors derive it from the deodand law.

Most of acts recently passed in the European Union and related to the criminal law provide for a duty of the member states to subject legal persons to liability. In fact, however, none of these recommendations obliges the member states to incorporate such measures into the national criminal law. It is neces-

sary to take into account impossibility of many member states to implement that without changing basic principles of the national law. Consequently, the recommended sanctions may also be applied in other branches of law, for example, in administrative, financial, or civil law, provided that they are effective, proportionate, and persuasive.

By approving partially propositions of the reality theory, it should be admitted that a legal person might be considered a subject of legal relationships. However, it may not be considered a subject of criminal activities since under the present conception of fault it may not be found guilty for commitment of a criminal act.

After having assessed the actual situation related with the corporate criminal liability, one may draw a conclusion that this type of liability is hardly applicable in practice of the continental law countries and poses many questions even in these countries, which have established it long ago.

Teikta 2004 m. gruodžio 3 d.